

**ПРИНОСИ НА ПРОФ. МАЙА РАЗБОЙНИКОВА-ФРАТЕВА ЗА
ГЕРМАНИСТИЧНОТО ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ И БЪЛГАРСКАТА
ГЕРМАНИСТИКА**

Мария Ендрева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

**THE CONTRIBUTION OF PROF. MAJA RAZBOJNIKOVA-FRATEVA
TO THE STUDY OF GERMAN-LANGUAGE LITERATURE AND TO
GERMAN STUDIES IN BULGARIA**

Maria Endreva

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

doi.org/10.60055/GerSk.2023.3.11-17

Майа Станкова Разбойникова-Фратева е родена на 19 октомври 1957 г. Тя завършва Немската езикова гимназия в гр. Пазарджик, а след това следва специалност „Немска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. След дипломирането си заминава за Лайпциг, където работи върху дисертация на тема „Wirklichkeitserkundung durch die Phantasie. Zum Verhältnis zur Wirklichkeit und dichterischer Phantasie in der Literatur der DDR der siebziger und achtziger Jahre, untersucht in Werken von Erich Köhler, Irmtraut Morgner, Anna Seghers und Christa Wolf“ („Откриване на действителността чрез фантазията. За отношението към действителността и поетическата фантазия в литературата на ГДР от 70-те и 80-те години в произведения на Ерих Кьолер, Ирмтраут Моргнер, Ана Зегерс и Криста Волф“). През април 1989 г. Майа Разбойникова-Фратева защитава дисертационния си труд в Лайпцигския университет и се завръща в София, където от октомври 1989 г., след спечелен конкурс, заема място на редовен асистент в катедра „Немска филология“ на Софийския университет. През 2001 г. става доцент с хабилитационен труд на тема „Fiktionale Frauenbiographien in der Gegenwartsliteratur. Das Reden vom Geschlecht im Text hinter dem Text“ („Фикционални женски биографии в съвременната литература. Говоренето за пола в текста зад текста“), а през 2011 г. придобива научната степен „доктор на науките“ с дисертационен труд на тема „Jeder ist seines Unglücks Schmied. Männer und Männlichkeiten in Werken von Theodor Fontane“ („Всеки сам кове своето нещастие. Мъже и мъжествености в произведения на

Теодор Фонтане“). Няколко години по-късно, през 2015 г., Майа Разбойникова-Фратева става редовен професор по немскоезична литература.

Организационна дейност

От 2003 до 2006 г. Майа Разбойникова-Фратева е ръководител на катедра „Германистика и скандинавистика“. В този период се провежда съществена реформа в преподаването на немскоезична литература, като се въвежда формата на семинара в учебния процес. Практиката дотогава е да се водят упражнения по литература, които в съдържателно отношение следват непосредствено лекционния курс и поставят за разглеждане произведение от различен автор или епоха. Системата на избираеми семинари, заимствана от германските университети, в които в продължение на един семестър студентите задълбочават знанията си за творчеството на един или няколко автори или за определена литературна епоха, беше предложена от Майа Разбойникова-Фратева и подкрепена от всички тогавашни титуляри на литературните курсове.

След 2008 г. в учебния план на специалност „Немска филология“ се оформят модулите „Литература“, „Култура“, „Езикознание“, „Превод“ и „Практически немски език“, като проф. Фратева поема ръководството на модула „Литература“. И до днес проф. Фратева координира изключително успешно преподаването в този модул, като под различни форми обогатява обичайното аудиторно обучение – чрез срещи с немскоезични писатели, посещения на гостуващи лектори, организиране на проекти с участието на студенти, свързани с четенето, анализ и превод на български език на произведения на немскоезичната литература.

Много важна роля за развитието на специалност „Немска филология“ и особено за академичното израстване на преподавателите от нейната литературна и културна секция играе партньорството с Института по германистика на Университета на Хамбург, Германия. Майа Разбойникова-Фратева ръководи тази програма за обмен от 2001 до 2011 г., като през този период на съвместна работа с немските колеги бяха постигнати значими научни резултати. В тясно сътрудничество с проф. Ханс-Герд Винтер на всеки две години в Софийския университет бяха организирани съвместни конференции със силно немско участие. Беше създадена издателската поредица за германистични изследвания на издателство „Телем“ в Дрезден, в която Майа Разбойникова-Фратева е съиздател на четири от общо петте тома с литературоведски материали, които излизат в периода от 2004 до 2020 г.

Внимание заслужават и многобройните инициативи на проф. Фратева в качеството ѝ на научен консултант на Австрийската библиотека „Д-р Волфганг Краус“ в

Софийския университет – сред тях организираната от нея през пролетта на 2016 г. по повод на 25-годишнината от създаването на библиотеката поредица от интересни и задълбочени лекции върху творчеството на австрийски автори.

Наред с административните дейности, които проф. Фратева изпълнява както в рамките на катедра „Германистика и скандинавистика“, така и като член на факултетния съвет на Факултета по класически и нови филологии, тя участва активно в ръководството и работата и на други организации, свързани с българска германистика. Благодарение на безспорния си авторитет сред германистичната общност проф. Фратева е дългогодишен член на ръководството на Съюза на германистите в България. Професионалното ѝ мнение винаги е приемано с уважение от колегите ѝ и често е играло ключова роля при взимането на важни решения. С присъщата си деликатност и такт проф. Фратева неведнъж е помагала за преодоляването на противоречия и предизвикателства от различно естество.

Акценти в научноизследователската работа

Огромният авторитет на проф. Фратева в германистичната професионална общност се гради на нейната всеобхватна филологическа култура. Благодарение на нея и на задълбочените си литературоведски изследвания проф. Фратева си е изградила име на прецизен и солиден германист не само в България, но и в Германия, Австрия и извън немскоезичните страни. По време на университетска си кариера като литературовед проф. Фратева успява да покрие изключително широк периметър от теми и автори, с които са свързани научните ѝ литературоведски занимания. Тук можем да споменем автори като Франц Кафка, Райнер Мария Рилке, Роберт Музил, Херман Брох, Кристоф Хайн, Марлене Стрерувиц, Томас Бернхард, Елиас Канети, Роберт Менасе, Елфриде Йелинек, Гюнтер Грас, Йозеф Рот, Кристоф Рансмайр, Ана Митгуч, Ирмтрауд Моргнер, Гертруд Лойтенежер, Марлен Хаусхофер, Илия Троянов, Уве Тим, Барбара Фришмут, В. Г. Зебалд, Ханс-Улрих Трайхел и други. Върху някои от тези автори, като Бернхард, Канети, Йелинек, Менасе, Фришмут, Митгуч и др., тя работи по-детайлно, което личи от по-големия брой публикации, посветени на тяхното творчество. Трябва да се добави и това, че проф. Фратева лично познава част от тези автори – напр. Роберт Менасе и Ана Митгуч, което е от полза за по-пълноценното проучване на тяхното творчество и за представянето им пред българската публика. С увереност можем да кажем, че няма друг литературовед германист в България с толкова широк обхват на изследвания и задълбочен поглед върху немски писатели от различни епохи. Въпреки голямото

разнообразие от автори и мотиви, които е изследвала, проф. Фратева се фокусира по-подробно върху няколко основни теми. Тук ще се спра на четири от тях, които ми се струват особено значими, както с оглед на нейната научна продукция, така и с ролята им в германистичния научен дискурс.

На първо място това са изследванията ѝ върху различни аспекти на социалните конструкции на пола. Този тематичен комплекс, който включва и по-частни проблеми на феминизма, е залегнал както в концепцията на хабилитационния ѝ труд, където се поставя акцент върху жената като проекция на фикционални конструкции, така и в дисертацията ѝ за придобиване на научната степен „доктор на науките“, в която се разглеждат образите на мъжа и на мъжествеността. Така с двете си монографии проф. Фратева покрива спектъра на образите на мъжа и на жената в многообразните им конфигурации в отделни епохи и при различни автори. Свързани с тази тематика са не само част от статиите на проф. Фратева, но и някои от преведените от нея текстове, като „Феминистична философия“ на Зигрид Берке и Сузане Мозер, както и част от водените от нея курсовете в магистърската програма „Език, култура, превод“ към специалност „Немска филология“, като „Културни конструкции: полът във философски и литературен дискурс от 18. век до съвременността“. Този фокус в академичните ѝ занимания превръща проф. Фратева в един от първите български учени, които насочват вниманието на професионалната ни общност към джендър проблематиката и прокарват пътя за разбиране на нейната важност при решаването на дискриминационни обществени въпроси. От тази гледна точка са важни обзорните ѝ статии на български език „Пътят на другите“ за развитието на феминистките изследвания и формите за тяхното институционализиране в немскоезичния научен контекст. Заслужават внимание също и статиите за фикционалните биографии и семейните истории, в които се проследяват парадигматични пътища на женското, което трябва да се пребори за разчупването на стереотипите. Майа Разбойникова-Фратева показва как чрез литературата може да се придобие опитност, която да е полезна за обществото в справянето му с наболели проблеми и феномени на стереотипизиране, които са много характерни за българската действителност.

На второ място следва да се отбележи специализирането на проф. Фратева върху епохата на немския реализъм и по-конкретно върху творчеството на Теодор Фонтане. Тя се е наложила като авторитетно име сред изследователите на писателя и за това спомага не само книгата ѝ, посветена на мъжките фигури в творчеството на автора, но и множеството статии, които засягат проблеми на естетиката, стила и тематичните акценти

на немския реализъм. Майа Разбойникова-Фратева е изследвала в детайли цялостното творчество на Теодор Фонтане и това проличава от дългия списък с негови творби, станали обект на нейните анализи, както в посветената на писателя монография, така и в отделни статии. Основна тема в изследванията ѝ за Фонтане е емоционалността на мъжките образи и нейната корелация с разбирането за мъжествеността през втората половина на 19. век, белязана от типичните форми на дисциплинарния либерален наратив, изискващи доминантни фигури на властта.

Освен Фонтане, обект на академичните занимания на проф. Фратева са и други писатели реалисти като Теодор Щорм, Вилхелм Рабе, Конрад Фердинанд Майер, Готфрид Келер и др., за които води и съответни лекционни курсове и семинарни занятия.

Като трети акцент в научната продукция на проф. Фратева се очертават изследванията, свързани с интеркултурността и транснационалността на отделни литературни мотиви. Тези изследвания представляват една константна линия, която може да се проследи в сравнително голям отрязък от време (срв. приложената пълна библиография) и е акцент в трите предговора, които проф. Фратева пише заедно с проф. Винтер към сборниците от конференции върху проблеми на интертекстуалността, интеркултурността и културния трансфер. Спектърът от теми и автори и в този тематичен кръг е значителен – образите на чуждото при В. Г. Зебалд, интеграционната проблематика и културния плурализъм при Барбара Фришмут, идентичността като тема при Томас Бернхард, паметта и митът при Фридерике Брун, Илзе Айхингер, Анна Митгуч и др. В статиите си Майа Разбойникова-Фратева работи със солидни теоретични текстове като феноменологията на Вайденфелс с неговото оразличаване между чуждото и другото и с теориите за транскултурност и трансдиференция. Опозицията „свое – чуждо“ е изведена в редица текстове и акцентите се поставят в практическите прояви на межкултурния процес.

На четвърто място ще посоча статиите върху проблемите и перспективите пред германистиката и в частност пред българската германистика, които представят визията на проф. Фратева за развитието на филологията и разглеждат различни въпроси, свързани с преподаването и обучението. Заслужават внимание статиите „Филологията и филологиите. Паралелни светове“, „Die Germanistik und ihre Konkurrenzfähigkeit“ („Германистиката и нейната конкурентноспособност“), „Germanistische Literaturwissenschaft auf Bulgarisch“ („Германистично литературознание на български“) и „Предимства и проблеми при прилагане на електронни форми за дистанционно обучение на литературоведски дисциплини“. В тези статии Майа Фратева разсъждава

върху ролята на българския учен германист в рамките на специалността „Немска филология“ и обръща внимание на проблемите, пред които той се изправя като изследовател. В статията си „Dimensionen der Literaturwissenschaft im Germanistikstudium“ („Измерения на литературознанието в специалност Германистика“) проф. Фратева пледира за въвеждането на семинара като най-подходящата форма за преподаване и усвояване на знания за литературата. Както беше посочено по-горе, проф. Фратева работи активно в тази посока в рамките на специалност „Немска филология“ на Софийския университет. В посочените разработки се тематизира и мястото на чуждите филологии в българския научен дискурс и се оценява като много полезно публикуването на изследвания на български език.

Не може да не се отбележи и едно много важно поле на дейност на Майа Разбойникова-Фратева. Тя е една от малкото колеги, които пишат не само за научната общност, но и за неспециализирана публика, като така допринася за отварянето на университетската германистика към по-широката българска общественост. Става дума за десетки рецензии и предговори към преводи на немскоезични литературни текстове на български език. Тук влизат и редакторската работа по сборник, посветен на Кафка, и редица рецензии на научни трудове за немскоезични автори. Благодарение на тази дейност на проф. Фратева германистиката става все по-видима в българския културен живот. Проф. Фратева пише и множество статии за новоизлезли преводи от немскоезични автори в специализираната литературна периодика като „Литературен вестник“, в. „Култура“, сп. „Страница“ и др., като така допринася съществено за трансфера между немската и българската култура, който, благодарение на нейните усилия, вече надхвърля рамките на тясната германистична общност.

Преподавателска дейност

Преподавателската дейност на проф. Фратева съответства на богатия ѝ научноизследователски профил. Дълги години тя е титуляр на дисциплината „История на литературата на немскоезичните страни“ в периода от Бидермайер до натурализма, като води и лекционния курс „Австрийска и швейцарска литература“. От списъка с публикации на проф. Фратева ясно личи, че нейната преподавателска дейност е подплатена със задълбочени научни изследвания, посветени на преподаваните автори. Проф. Фратева води и различни семинарни занятия за автори като Кафка, Фонтане, жанровете на реализма, австрийски авторки и др.

В разностранната дейност на проф. Фратева се откроява нейната активна подкрепа за израстването на младите учени и на първо място тук ще дам пример със себе си, тъй

като за мен проф. Фратева изигра до голяма степен ролята на научен ръководител при подготовката на докторската ми дисертация. Под нейно ръководство успешно защитават дисертациите си докторантките ѝ Виолета Вичева и Надежда Станимирова, съответно в областта на германистиката и скандинавистиката, а понастоящем още една възпитаничка на специалност „Немска филология“ – Красимира Христова, работи под ръководството на проф. Фратева по написването на дисертационен труд върху творчеството на Роберт Музил.

Изброените докторантки, както и многобройните дипломанти на проф. Фратева в специалност „Немска филология с избираем модул „Скандинавски езици“ и в магистърска програма „Преводач-редактор“, са истински пример за това, че освен солиден специалист в областта на литературните изследвания проф. Фратева притежава и ценното умение да общува с младите хора и да подпомага развитието им, да им вдъхва кураж или да изисква дисциплина и повече продуктивност според необходимостта. Чувството за дълг към бъдещето на катедрата при нея е ясно видимо и това ѝ печели симпатиите не само на младите асистенти и докторантите, но и на студентската общност. Редица германисти, на които е помогнала да намерят пътя си във филологията, да добият увереност и да вървят със сигурни крачки в университетското поприще и в живота, няма да забравят нейната подкрепа. С тази си дейност проф. Фратева дава отличен пример на всички по-млади членове на катедрата за по-интензивна работа със студентите и докторантите, които да продължат пътя на българската германистика. С цялостната си дейност във всички споменати области проф. Майа Разбойникова-Фратева се нарежда сред най-видните имена в българската германистика германистиката в България и пожелавам още дълги години да бъде пример и опора за по-младото поколение.

✉ **Assoc. Prof. Maria Endreva, PhD**

ORCID ID: 0000-0002-2577-7807

Department of German and Scandinavian Studies

Faculty of Classical and Modern Languages

Sofia University St. Kliment Ohridski

15, Tsar Osvoboditel Blvd.

1504 Sofia, BULGARIA

E-mail: m.endreva@uni-sofia.bg